

УДК 63:330.3 (1-22)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНОГО СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

М. М. Тимошенко

e-mail: info@zhatk.zt.ua

Житомирський агротехнічний коледж,
вул. Покровська, 96, Житомир, 10031, Україна

Визначено роль трансформаційних процесів, що відбуваються в країні та постійно вимагають удосконалення й активного пошуку нових шляхів забезпечення стабільного, економічно обґрунтованого зростання і досягнення на цій основі сталого розвитку. Розкрито теоретичні засади концепції багатофункціональності як перспективної моделі сільського розвитку України на сучасному етапі. Обґрунтовано значення сільських територій та показано взаємозв'язок між основними їх функціями.

Акцентовано увагу на специфіці сільського господарства, що визначається його багатофункціональністю та потребує принципово нового підходу до забезпечення розвитку сільських територій на основі складної та багатогранної соціо-еколого-економічної системи. Доведено, що стратегічною метою економічної та соціальної політики на селі має стати забезпечення комплексного, багатофункціонального розвитку сільських територій, за якого зростає їх роль як просторової бази для сільськогосподарського виробництва, а також сприятливого й екологічно безпечного середовища проживання населення. Сформульовано складові сільських територій, обґрунтовано їх функції і взаємозв'язок між ними.

Встановлено, що надзвичайно важливо розробити програму відродження селянина як господаря землі, носія моралі та національної культури. Відтак, формування відповідного організаційно-економічного механізму реалізації стратегії сталого розвитку має супроводжуватися моніторингом потреб сільських жителів та наявної виробничо-ресурсної бази, людського потенціалу, фінансової самодостатності, інноваційно-інвестиційних можливостей, галузевої спрямованості та поселенської мережі з позиції багатофункціонального сільського розвитку.

Ключові слова: багатофункціональний сільський розвиток, екологічно безпечне середовище, розвиток сільських територій, сталий розвиток, економічне зростання.

Постановка проблеми

В аграрному секторі економіки України впродовж двадцяти останніх років відбуваються трансформаційні процеси, які постійно вимагають як удосконалення, так і активного пошуку нових шляхів забезпечення стабільного, економічно обґрунтованого зростання і досягнення на цій основі сталого розвитку. Особливості вітчизняної історії та сучасні умови функціонування сільських територій ставлять нові завдання щодо пошуку шляхів забезпечення прогресу в розвитку українського села.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вагомий внесок у дослідження розвитку сільських територій зробили вітчизняні та зарубіжні автори: В. М. Баулін, О. М. Бородіна, О. Г. Булавка, Г. М. Газізов, Т. О. Зінчук, С. І. Мельник, Н. В. Морозюк, О. І. Павлов, І. В. Прокопа, В. П. Рябоконт, Х. М. Семенишин, М. І. Стегней, М. П. Талавира, В. К. Терещенко, В. В. Юрчишин та інші. Однак, незважаючи на багатовекторність наукових досліджень, окремі

питання, пов'язані з багатофункціональністю розвитку сільських територій на сучасному етапі, залишаються недостатньо вивченими.

Мета, завдання та методика досліджень

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад концепції багатофункціональності як перспективної моделі сільського розвитку України.

Для досягнення мети намічено вирішити такі завдання: обґрунтувати значення сільських територій та встановити взаємозв'язок між їх основними функціями; визначити основні напрями концепції багатофункціональності сільського господарства; сформулювати складові сільських територій та обґрунтувати їх функції і взаємозв'язок між ними. У процесі вирішення завдань застосовано такі методи дослідження: теоретичного узагальнення, абстрактно-логічний, графічний тощо.

Результати досліджень

Концепція багатофункціональності сільського розвитку враховує необхідність

системного розгляду питань продовольчої безпеки, соціальної й економічної ролі сільських територій, стану навколишнього середовища. В контексті даного дослідження варто наголосити на значенні сільських територій для життєвого

рівня їх жителів, оскільки нині дедалі більшого розвитку набувають процеси, пов'язані з формуванням суспільного усвідомлення об'єктивної необхідності соціоекономічної модернізації українського села (рис. 1).

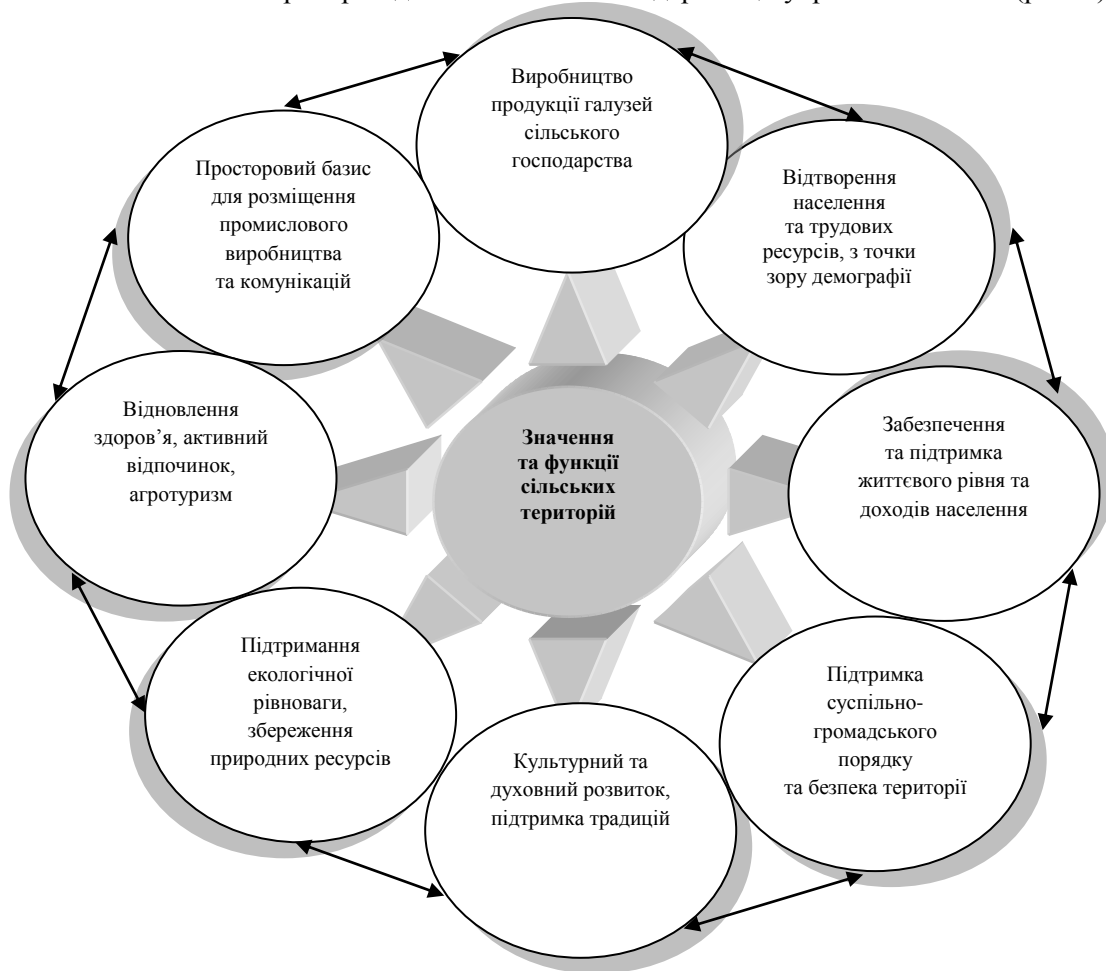

Рис. 1. Значення сільських територій та взаємозв'язок між їх основними функціями
Джерело: авторська розробка.

На нашу думку, особливість і цінність багатофункціонального підходу для дослідження сільського розвитку полягає в тому, що сільські території розглядаються як складна і багатогранна соціо-еколого-економічна система, що характеризується сукупністю ознак та елементів: площею земельних ресурсів (всього території та землі сільськогосподарського призначення); чисельністю населення, яке там мешкає (всього та за видами діяльності); природно-екологічними ресурсами (грунтові та водні ресурси, рослинний і тваринний світ тощо); обсягами та структурою виробництва; об'єктами соціальної інфраструктури; органами

місцевого самоврядування та іншими супутніми складовими.

Нині в Україні сформувалася та реалізується концепція багатофункціональності сільського господарства, суть якої полягає в тому, що сільське виробництво – це не просто виробництво сільгосппродукції, а поєднання трьох ключових суспільних сфер: економіки, соціальної сфери й екології. В економічній площині сільське господарство формує доходи для значної частини населення, що проживає у селах, забезпечує місцеву торгівлю і розвиток місцевих ринків. У соціальній сфері створює здорові продукти харчування, забезпечуючи здоров'я нації, забезпечує соціальний розвиток

сільських територій. В екологічній – сприяє збереженню ґрунтів, водних і лісових ресурсів, біорізноманіття й клімату.

Аналізуючи інституціональні засади трансформації аграрного сектора, Лопатинський О. М. відмічає, що аграрний сегмент економіки особливий, оскільки специфіка сільського господарства у саме його багатофункціональності, що визначає роль аграрного сектора у піраміді галузей національної економіки як фактора продовольчої безпеки, з одного боку, та джерела доходів, сфери зайнятості й середовища проживання селян – з іншого [3, с. 48–49]. В контексті даного дослідження Скидан О. В. зазначає, що концепція багатофункціональності розглядає сільське господарство як основу економіки, соціальної і природоохоронної сфер сільських територій [6, с. 36–38]. Він вважає, що в умовах України вона повинна стати основою для обґрунтування необхідності більш активної аграрної політики. Досліджуючи концепцію, механізми та ефективність державної підтримки сільського господарства, Бородіна О.М. наголошує, що світова спільнота визнає багатофункціональну природу сільського господарства, яка породжує нову його загальнонаціональну значимість і вимагає принципово новий підхід до забезпечення сільського розвитку на сталій основі [1]. В статті 33.2 Угоди про створення Європейського Співтовариства зазначено, що, при розробці спільної аграрної політики (САП ЄС), необхідно брати до уваги особливу природу сільськогосподарської діяльності, яка визначається її багатофункціональністю [8]. Проте, сільські території виконують набагато більше функцій, ніж власне сільське господарство.

Концепція багатофункціональності враховує необхідність системного розгляду питань продовольчої безпеки, соціальної й економічної ролі сільського господарства, стану навколишнього середовища. Дослідження сільських територій, з точки зору їх багатофункціональності, дозволить створити відповідні організаційно-економічні, нормативно-правові, фінансові, соціально-демографічні та інші умови для реалізації концепції багатофункціональності сільського розвитку в Україні.

До складу функцій, які виконують сільські території, вчені ННЦ «Інститут аграрної економіки» відносять:

- виробничу (задоволення потреб переробної промисловості в сировині);
- соціально-демографічну (відтворення сільського населення та трудових ресурсів аграрного сектора);
- природоохоронну (підтримання екологічної рівноваги в агробіоценозах, охорона природних ландшафтів, утримання заповідних територій);
- рекреаційну (створення умов для зміцнення здоров'я міського та сільського населення);
- культурну (створення та збереження сільським населенням національно-культурних та духовних цінностей і традицій, збереження історичних та культурних пам'яток тощо);
- просторово-комунікаційну (надання просторового базису та обслуговування комунікацій: транспорту, зв'язку, трубопроводів тощо);
- соціального контролю над територією (підтримання суспільно-громадського порядку, охорона природних урочищ та ресурсів, флори та фауни), [5, с. 6].

Вважаємо, що наведений перелік не є вичерпним, вказані функції можуть бути доповнені продовольчо-споживчою, фіскальною, екологічною, організаційною, інноваційно-технологічною та іншими, оскільки концепція багатофункціональності розглядає агросферу як основу економіки, соціальної і природоохоронної сфер сільських територій. Слід відмітити, що вищевказана концепція означає необхідність системного підходу до гармонізації виробничого, природного, соціально-економічного, культурно-релігійного середовища, враховуючи традиції українського селянства.

З огляду на вище вказане, доцільно сформулювати наступні складові сільських територій, які виконують відповідні, притаманні лише їм функції (рис. 2). При цьому, зазначені функції не можна розглядати окремо одна від одної, вони взаємопов'язані та взаємозалежні й описують сільські території як складну поліфункціональну категорію, побудовану на організаційно-економічних, правових, соціально-демографічних та екологічних засадах.

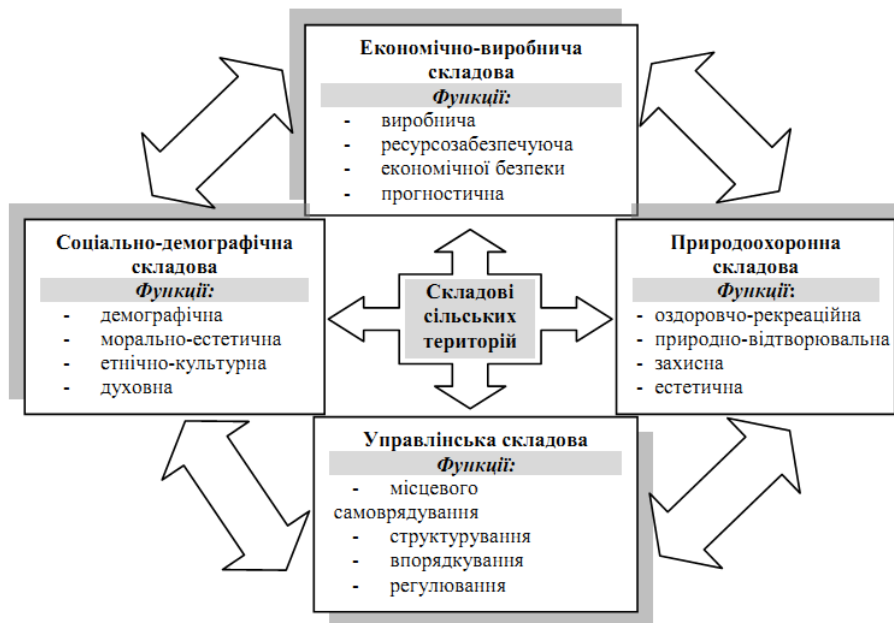

Рис. 2. Складові сільських територій, їх функції та взаємозв'язок між ними

Джерело: складено автором на основі [2, с. 28–30; 4; 5, с. 6].

Тому стратегічною метою економічної і соціальної політики на селі має стати забезпечення комплексного, багатофункціонального розвитку сільських територій, за якого зростає їх роль як просторової бази не лише сільськогосподарського виробництва, а й несільськогосподарських видів діяльності, а також сприятливого середовища проживання. У зв'язку з цим, надзвичайно важливо розробити програму відродження селянства як господаря землі, носія моралі та національної культури. Всебічне консолідоване поєднання багатофункціональної структури сільських територій із забезпеченням системного розвитку розглядається як одна із найважливіших основ її ефективного функціонування [4, с. 158]. З огляду на вищевказане, вчені ННЦ «Інститут аграрної економіки» визначають *розвиток сільських територій* як процес, що спрямований для стабільного і збалансованого забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва, сільської поселенської мережі та сільських територій на основі модернізованої системи соціально-економічної розбудови, формування належного екологічнобезпечного середовища як гарантії надійності та привабливості проживання, праці й відпочинку населення [7, с. 7].

Висновки та перспективи подальших досліджень

Встановлено, що будь-яка сільська територія містить середовище розміщення виробничих і рекреаційних ресурсів на ній, необхідних для забезпечення життєдіяльності сільського населення та сільськогосподарської діяльності й характеризується багатофункціональністю. За будовою сільські території є складним поліфункціональним утворенням, різнорівневим та багаторізнovidним об'єктом управління. Це пояснюється тим, що формування відповідного організаційно-економічного механізму реалізації стратегії сталого розвитку як конкретної сільської територіальної громади, так і сільських територій України в цілому, повинен супроводжуватися, перш за все, моніторингом потреб сільських жителів, а також аналізом наявної виробничо-ресурсної бази, людського потенціалу, фінансової самодостатності, інноваційно-інвестиційних можливостей, галузевої спрямованості та поселенської мережі з позиції багатофункціонального сільського розвитку, що буде перспективним напрямом подальших досліджень.

References

1. Borodina, O. V. (2006). Derzhavna pidtrymka sil'skogo gospodarstva: koncepcija, mekhanizmy, efektyvnistj [State support of agriculture: concept, mechanisms, efficiency]. *Ekonomika i prohnouzuvannia*, 1, 109–125 [in Ukrainian].

2. Zalisko, V. D. (2014). Sil'sjki terytoriji Ukrajinj : strategichni priorityty rozvytku v konteksti zmicnennja ekonomichnoji bezpeky [Rural areas of Ukraine: strategic priorities for development in the context of strengthening economic security]. Irpinj : NUDPSU [in Ukrainian].

3. Lopatyns'kyj, Ju. M. (2006). Transformacija aghrarnogho sektora: instytucionaljni zasady [Transformation of the agrarian sector: institutional foundations]. Chernivci : Ruta [in Ukrainian].

4. Malik M. J. & Pulim V. A. (2010). Konceptualjni zasady rozvytku sil'sk'jkh terytorij [Conceptual Principles of Development of Rural Areas] Retrieved from <http://baitas.lzuu.lt/~mazylis/julram/8/156.pdf> [in Ukrainian].

5. Kovalenko, Ju. S., Okhrimenko, I. V. & Demchenko O. V. (2009). Metodychni rekomendaciji z pidvyshhennja ekonomichnoji efektyvnosti aghrarnykh pidpryjemstv [Methodical recommendations for improving the economic efficiency of agrarian enterprises]. Kyiv : NNC IAE [in Ukrainian].

6. Skydan, O. V. (2008). Aghrarna polityka Ukrajinj v period rynkovoji transformaciji [Agrarian Policy of Ukraine in the Period of Market Transformation]. Zhytomyr : Zhytomys'kyj nacional'nyj aghroekologichnyj universytet [in Ukrainian].

7. Lupenko, Ju. O. & Bulavka, O. Gh. (Eds.). (2013). Strategichni naprjamy stalogho rozvytku sil'sk'jkh terytorij na period do 2020 roku [Strategic Directions of Sustainable Development of Rural Areas for the Period until 2020]. Kyiv : NNC IAE [in Ukrainian].

8. Preparations for the 1999 Ministerial Conference: Negotiations on Agriculture. Communication from Japan to the General Council. WT/GC/W/220, June 1999.

THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF MULTIFUNCTIONAL RURAL DEVELOPMENT

M. Tymoshenko

e-mail: info@zhatk.zt.ua

Zhytomyr Agrotechnical College,

Pokrovskaya str, 96, Zhytomyr, 10031, Ukraine

The article describes the role of transformation processes that take place in the country, constantly require improvement and active search for new ways to ensure stable, economically sound growth and achieve sustainable development on this basis. It also reveals the theoretical basis of the multifunctional concept as a promising model of rural development of Ukraine at the present stage. The author substantiates the importance of rural areas and shows the relationship between their main functions.

The article focuses on the specifics of agriculture. It is multifunctional and requires a fundamentally new approach to the development of rural areas on the basis of a complex and multifaceted socio-ecological and economic system. The author proved that the strategic goal of economic and social rural policy should be to ensure a comprehensive, multi-functional development of rural areas. It provides for the growth of the role of rural areas as a spatial base for agricultural production, as well as a favorable and environmentally safe environment for the population. The article describes the elements of rural areas, justifies their functions and the relationship between them.

The author described the importance of the program of revival of the peasant as the owner of the earth, the carrier of morality and national culture. He also showed the process of formation of an appropriate organizational and economic mechanism for the implementation of the strategy of sustainable development. It should be accompanied by monitoring of the needs of rural residents and the existing production and resource base, human potential, financial self-sufficiency, innovation and investment opportunities, industry orientation and settlement network from the perspective of multifunctional rural development.

Keywords: multifunctional rural development, ecologically safe environment, rural development, sustainable development, economic growth.

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ
МНОГОФУНКЦИОНАЛЬНОГО
СЕЛЬСКОГО РАЗВИТИЯ**

Н. М. Тимошенко

e-mail: info@zhatk.zt.ua

Житомирский агротехнический колледж,
ул. Покровская, 96, Житомир, 10031, Украина

Определена роль трансформационных процессов, происходящих в стране, что постоянно требует усовершенствования и активного поиска новых путей обеспечения стабильного, экономически обоснованного роста и достижения на этой основе устойчивого развития. Раскрыты теоретические основы концепции многофункциональности как перспективной модели сельского развития Украины на современном этапе. Обосновано значение сельских территорий и показана взаимосвязь между основными их функциями.

Акцентируется внимание на специфике сельского хозяйства, что определяется его многофункциональностью и требует принципиально нового подхода к обеспечению развития сельских территорий на основе сложной и многогранной социо-эколого-экономической системы. Доказано, что стратегической целью экономической и социальной политики на селе должно стать обеспечение комплексного, многофункционального развития сельских территорий, при котором возросла бы их роль как пространственной базы для сельскохозяйственного производства, а также

благоприятной и безопасной среды проживания населения. Сформулированы составляющие сельских территорий, обоснованы их функции и взаимосвязь между ними.

Установлено, что чрезвычайно важно разработать программу возрождения крестьянина как хозяина земли, носителя морали и национальной культуры. Следовательно, формирование соответствующего организационно-экономического механизма реализации стратегии устойчивого развития должно сопровождаться мониторингом потребностей сельских жителей и имеющейся производственно-ресурсной базы, человеческого потенциала, финансовой самодостаточности, инновационно-инвестиционных возможностей, отраслевой направленности и поселенческой сети с позиции многофункционального сельского развития.

Ключевые слова: *многофункциональное сельское развитие, экологически безопасная среда, развитие сельских территорий, устойчивое развитие, экономический рост.*